

De kleine(re) bib

Laura Decaluwé

Hoewel menig bibliofiel zijn verzameling terecht zal bestempelen als een bibliotheek, hebben persoonlijke collecties weinig van doen binnen de omslagen van META. De informatieprofessional verwacht zich aan diverse thema's die aansluiten bij zijn of haar expertise en het zijn vanzelfsprekend de verschillende strategieën, uitdagingen en obstakels binnen het professionele bibliotheeklandschap die aan bod komen. Maar tussen deze twee uitersten is er een grijze zone waarin we vele verenigingsbibliotheken, waaronder ook onze eigen vakbibliotheek, kunnen situeren.

Vaak worden deze collecties met beperkte middelen onderhouden en dit vereist een aangepaste strategie. We belichten enkele initiatieven en peilen naar de werkwijzen, successen en beperkingen die binnen deze bonte verzameling te vinden zijn.

Foto: Birgit Reynders.

EVA

Op het VVBAD-secretariaat staan vooral het coördineren van de werkgroepen, de organisatie van studiedagen en uiteraard ook de uitgave van het tijdschrift centraal. De bibliotheek leidt binnen de dagelijkse werking een soort schaduwbestaan waarbij processen zoveel mogelijk zijn afgestemd op de andere taken en vereenvoudigd tot een beheersbaar pakket. Eenzelfde strategie vinden we terug bij het Ethisch Vegetarisch Alternatief (EVA), een vzw die zich al tien jaar inzet om het grote publiek te informeren over plantaardige voeding en een vegetarische levenswijze. Vanuit de kantoren in Gent werken een tiental vaste medewerkers aan campagnes zoals Donderdag Veggiedag, de organisatie van lezingen en infoavonden en de communicatie via het tijdschrift en de website.

Het idee om ook informatie ter beschikking te stellen via een bibliotheek broedde al van voor de oprichting in het

hoofd van medebezieler Tobias Lenaert, die in zijn appartement eerst een persoonlijke verzameling bijeenbracht. De inrichting van een infocentrum werd mogelijk met de vestiging van de vzw in het Gentse kantoor en huist op de ruime zolderverdieping van het hoofdkwartier. Hoewel de collectie doorheen de jaren heen organisch gegroeid is, was er vanaf het begin een gestructureerde aanpak aanwezig. Een stagiaire/vrijwilliger die via haar opleiding bibliotheekwetenschappen de nodige kennis van zake bezat, coördineerde de opstart en ontwierp onder meer de classificatie. Het bibliotheekstelsel werd ontwikkeld en later verder uitgebreid door vrijwilligers met een neus voor informatica. Ondertussen bestaat de bescheiden collectie uit een kleine 1200 titels en een zestigtal tijdschriftreeksen. Geïnteresseerden kunnen er terecht met vragen over alle verschillende thema's die met het minderen of vermijden van vleesconsumptie te maken hebben en door EVA op de

politiek-maatschappelijke agenda gezet worden. Maar ook wie gewoon op zoek is naar een heerlijk recept is hier op het juiste adres. Bezoekers zijn welkom tijdens de kantooruren en de ontvangst en lenersadministratie verloopt via het secretariaat. Het boekenbestand breidt zich verder uit via aangevraagde recensie-exemplaren voor het tijdschrift en de aankoop van publicaties die de vereniging nuttig acht voor het eigen werk. De collectie bevat ook een luik dat van belang is voor het interne functioneren van de vereniging en praktische zaken zoals communicatie en fondsenwerving behandelt. Op die manier schippert de bibliotheek tussen een vorm van eigen kennismanagement en externe dienstverlening. De medewerkers beschouwen dit alles niet als een extra belasting bovenop het takenpakket. Maar het vlotte verloop steunt niet alleen op het aanwezige personeel: voor het praktische werk heeft EVA tot op vandaag steeds kunnen beroepen op vrijwilligers met ervaring in

De bibliotheek van EVA.

de sector. De vzw heeft met bescheiden middelen een efficiënte bibliotheek kunnen uitbouwen die specifiek is afgestemd op een heel beperkte schaal. De collectie breidt zich maar langzaam uit met een tiental publicaties per maand en de vereniging krijgt zo'n twee à drie uitleners per week over de vloer waardoor klanten gemakkelijk tussen het andere werk door ontvangen kunnen worden.

ASG

Bij EVA opereert de bibliotheek dus slechts in het verlengde van de kernactiviteiten. Wanneer een documentatiecentrum een centrale rol speelt binnen een organisatie zijn echter andere strategieën vereist. Een goed voorbeeld hiervan is de Academie voor Streekgebonden Gastronomie, gehuisvest binnen de infrastructuur van het stadsarchief van Hasselt, dat zich niet toevallig al jaren profileert als hoofdstad van de smaak. Wie een bezoek brengt aan het centrum valt letterlijk met de deur in huis: medewerkster Annick ontvangt ons in een lokaal dat zowel als backoffice, collectiebe- waarplaats en leeszaal dienst doet. Het hele documentatiecentrum bevindt zich

De bibliotheek van ASG.

maken. De gastvrijheid van het Hasseltse archief was een welkom geschenk voor het ASG, dat zich in 2007 gedwongen zag een nieuwe locatie te zoeken. De collectie had 23 jaar een vast onderkomen in de lokalen van de 's Gravenwezelse heemkring De Drie Rozen tot de samenwerking met de gemeente stopgezet werd.

Het ASG streeft er sinds haar oprichting in 1981 naar om de streekgebonden gastronomie academisch te onderbouwen. Kookboeken bezitten voor de meeste mensen niet meer dan een functionele waarde en staan bij velen ook goed gescheiden van de literatuurkast. Door de bril van het ASG onthullen ze echter waardevolle informatie over de oorsprong, evolutie en de benaming van bepaalde producten en methodes, over geografische verschillen en gelijkenissen in bereidingen. De kennis over dit culinaire erfgoed wordt verder nog verrijkt met een grote verzameling grijze literatuur, met in het bijzonder de omvangrijke verzameling menukaarten. De collectie vormt dus een instrument dat de vereniging in haar eigen onderzoek ondersteunt en waarvan ze de bevindingen al 29 jaargangen in het eigen tijdschrift publiceert. Vanuit deze inzichten tracht ze het professionele werkveld actief te adviseren en te enthousiasmeren voor lokale gastronomie via lezingen, cursussen en evenementen. Daarnaast staat het documentatiecentrum ook open voor geïnteresseerde restauranthouders, bedrijven, scholen en

“VRIJWILLIGERS LEVEREN SOMS VERBAZEND GROTE INSPANNINGEN EN KUNNEN EEN ENORM VERSCHIL MAKEN IN HET DAGELIJKS FUNCTIONEREN.”

studenten. Externe consultaties blijven echter beperkt. De infrastructuur en personele inzet is ook niet voorzien op hoge bezoekersaantallen.

Voor de meeste taken vertrouwt het ASG op het onbezoldigde engagement van een tiental leden. Annick neemt als enige betaalde werkracht de catalografie van de collectie en de coördinatie van de vrijwilligers op zich. Ondanks haar centrale rol heeft ze geen bibliotheekopleiding gevolgd. Net als EVA heeft de vereniging in het verleden wel verschillende soorten expertise in huis gehad waardoor ze er als vrijwilligersorganisatie in geslaagd is om in verschillende stappen een zekere professionaliteit op te bouwen. Vanaf 1985 was de documentalist van de heemkundige kring van 's Gravenwezel deeltijds actief voor het ASG. Daarna was de catalografie lange tijd in handen van een vrijwilliger die bibliothecaris was en die ook het trefwoordenregister ontworpen heeft. In 2005 kon de vereniging via een subsidie voor het project 'koken met kennis' tijdelijk een professionele bibliothecaris/documentalist aanwerven om het collectiebeleid onder de loep te nemen en de overgang naar een online catalogus te begeleiden. De bibliotheeksoftware werd geschreven door een vrijwilliger die het programma ook nog steeds onderhoudt. De verzameling bestaat grotendeels uit schenkingen waarin de meer dan 400 leden van de vereniging, vaak zelf fervente verzamelaars van culinaire 'literatuur', een belangrijke rol spelen. Naast frequente kleinere donaties gingen er in totaal al vier volledige privéverzamelingen op in het centrum en ook enkele afgedankte collecties van verwante bibliotheken behoren tot de grote aanwinsten. Dit alles wordt nog aangevuld met recensie-exemplaren en ruilabonnementen.

De financiële middelen van de vereniging zijn altijd beperkt gebleven en de verdiensten van het ASG zijn voornamelijk het resultaat geweest van toegewijde, vrijwillige inzet. Maar naast de eenmalige subsidies voor 'koken met kennis' ontving het centrum ook twaalf jaar lang structurele steun van de Vlaamse Gemeenschap. De geldkraan werd eind 2011 dichtgedraaid en bracht onvermijdelijk strategische aanpassingen met zich mee, waaronder het fors terugschroeven van het actieve aankoopbeleid. Naast de gastvrijheid van het Hasseltse stadsarchief helpt ook de niet geringe financiële hulp vanuit verschillende hoeken het ASG boven water te blijven en dit zorgt ervoor dat men voorlopig een personeelslid in dienst kan blijven houden. Dit alles bewijst de

sympathie die het unieke project bij velen blijft opwekken.

FAMILIEKUNDE VLAANDEREN

Zowel EVA als ASG bereiken leden over heel Vlaanderen maar opereren vanuit één locatie waarbinnen zich ook de bibliotheek bevindt. Familiekunde Vlaanderen daarentegen bestaat uit verschillende provinciale en lokale vestigingen met als missie het grote publiek warm maken voor en informeren rond familiegeschiedenis. Naast praktisch advies via onder meer cursussen en lezingen, biedt de vereniging ook een complementair onderzoeksinstrument aan voor iedereen die zijn stamboom tracht te traceren: Familiekunde Vlaanderen telt drie grote documentatiecentra en verschillende andere afdelingen beschikken over kleinere collecties. META bezocht de hoofdzetel van de vereniging in Merksem waar eveneens het nationale documentatiecentrum gehuisvest is. De intentie om dit eigen centrum uit te bouwen stond al van bij de oprichting in 1964 centraal. In een halve eeuw verzamelen groeide de boekencollectie van de Antwerpse afdeling aan tot zo'n 21.000 volumes en staat de teller van ontvangen tijdschriftreeksen op 800. Daarnaast ontsluiten zij ook een omvangrijk aantal genealogische bronnen waaronder zo'n 600.000 bidprentjes, 350.000 rouwbrieven, vele cartografische stukken en parochieregisters. Leden spelen een niet onbelangrijke rol in de verwerving. De actieve aankoop wordt namelijk regelmatig aangevuld met giften. In het nationale centrum gingen zo ook al enkele fondsen op: het bijeengesprokkelde archief van oud-genealogen dat ook sporen kan bevatten voor het onderzoek van een andere hobbyist. Dit alsmaar groeiende geheel zorgde in het verleden al voor plaatsproblemen: de huidige locatie werd in 1983 door de vereniging aangekocht en daarna verbouwd in functie van de collectie. De aankoop van een compactussysteem gaf later ook nog de nodige ademruimte. Met deze cijfers steekt het centrum ver uit boven de andere verenigingsbibliotheken. Maar de omvangrijke verzameling vertaalt zich niet naar een evenredig personeelsbestand. Voor het nationale documentatiecentrum heeft de Antwerpse afdeling één personeelslid in dienst: Emmy Julliams neemt de volledige catalografie voor haar rekening. Hoewel ook zij geen bibliotheekopleiding genoot, bezit ze wel een gedegen inhoudelijke kennis die onontbeerlijk is voor het diepgaand ontsluiten van de specialistische collectie. Voor andere taken zoals acquisitie, permanentie in leeszaal en de ontsluiting van

het genealogische bronmateriaal bouwt Familiekunde Vlaanderen op een trouw vrijwilligersnetwerk. Ondanks de beperkte mankracht ervaart de vereniging op die manier geen problemen met het dagelijkse onderhoud van het documentatiecentrum. Werkprocessen zijn door jarenlange ervaring op elkaar afgestemd en het documentatiecentrum kent al sinds de start een grote continuïteit waardoor er nooit achterstanden ontstaan zijn. Ook de bezoekersaantallen blijven beheersbaar en het ontbreken van uitleen ontlast het personeel. De beperkingen laten zich vooral voelen op een meer algemeen coördinatief en strategisch niveau. Wie via de website van Familiekunde Vlaanderen de bibliotheekcatalogus raadpleegt, kan onmiddellijk zoeken in het gehele boekenbestand, over de meeste collecties heen. Deze uniformiteit is er niet enkel naar de gebruiker toe want de webapplicatie vormt ook een efficiënte, gezamenlijke interface voor het invoeren van catalografische gegevens. De bibliotheeksoftware is als het ware de lijm tussen de verschillende afdelingen, want hier begint maar stopt ook de homogeniteit: elke locatie heeft naar eigen ervaring en kennis een werking uitgebouwd en functioneert vrij onafhankelijk van de anderen. Die kennis is bovendien voornamelijk impliciet aanwezig en er worden geen echte reflexieve instrumenten ingezet om ze te beheren: een collectieplan ontbreekt en werkprocessen zijn nergens beschreven. De inzet van verschillende vrijwilligers gaat al ver terug en het risico bestaat dat met hen ook de knowhow verdwijnt zonder dat die onmiddellijk vervangen kan worden. De intentie om dit alles meer te stroomlijnen is er, maar het plannen, opzetten en coördineren van zo'n reorganisatie zou een inspanning vragen bovenop het dagelijkse werk die buiten de mogelijkheden valt met de huidige personeelsbezetting. Het ASG had met 'koken met kennis' het geluk een gelijkaardig maar kleinschaliger project te kunnen uitbesteden. Maar ook bij hen illustreert grote veranderingen dezelfde kwetsbaarheid: de verhuis naar Hasselt dwong bijvoorbeeld al het materiaal voor meer dan een jaar in dozen op te bergen en zorgde voor een achterstand die men nog steeds aan het wegwerken is. Bovendien haakte een deel van het vertrouwde vrijwilligersteam af vanwege de afstand. Walter Heirman, die tot op heden de bibliotheeksoftware onderhoudt, gaf aan dat hij de treinritten op zijn hoge leeftijd niet zo goed meer zag zitten. Wie deze taak van hem zou overnemen blijft echter een groot vraagteken. Zowel voor het ASG als Familiekunde Vlaanderen vervult het documentatiecentrum een

De bibliotheek van Familiekunde Vlaanderen.

belangrijke rol, maar ze verschillen duidelijk in schaal en middelen. Daarnaast ligt ook bij de doelstelling het accent anders. Waar het ASG de gespecialiseerde bibliotheek vooral inzet als een instrument om het domein van de streekgastronomie in kaart te kunnen brengen, streeft Familiekunde Vlaanderen er vooral naar informatie zo optimaal mogelijk opzoekbaar te maken voor het eigen onderzoek van haar bezoekers en profileert zich vooral als een dienstverlenend orgaan.

KAVA

Het lijkt vanzelfsprekend dat alle collecties ondanks hun onderlinge verschillen, hoe dan ook zouden voortvloeien uit de activiteiten en doelstellingen van de vereniging. Dat dit niet zo hoeft te zijn bewijst de bijzondere bibliotheek van de Koninklijke Apothekersvereniging van Antwerpen (KAVA). Centraal staat het nalatenschap van professor Leo Vandewiele, die lange tijd Geschiedenis van de Farmacie doceerde aan de Universiteit Gent en tegen het einde van zijn leven zijn bibliotheekverzameling tegen een zachte prijs overdroeg aan de beroepsvereniging. Als voorwaarde stelde hij wel dat de collectie als geheel in ere gehouden zou worden. Hiertoe richtte het KAVA samen met een aantal andere partijen het commanditaire vennootschap Bibliotheca Pharmaceutica Antverpiensis op en voorzag de boeken van een waardig onderkomen in het KAVA-huis. Hoewel de vereniging binnen haar muren een ruimte ter beschikking stelt is het KAVA maar zijdelings betrokken bij de praktische

organisatie van de bibliotheek en hebben zij er ook geen personeel voor in dienst. Praktische ondersteuning bieden aan het beroepsveld staat voorop en hiervoor is de door een geschiedkundige passie gestuurde verzameling van Vandewiele niet van bijzonder veel nut. Het vennootschap heeft in de eerste plaats de bewaring en conservering van de waardevolle collectie voor ogen, waartussen zich ook 16e-, 17e- en 18e-eeuwse drukken bevinden. Dit blijkt ook uit de opstelling: volumes staan achter glas in op maat gemaakte kasten; vocht en lichtinval zijn gereguleerd. Alles staat louter alfabetisch gerangschikt en uit plaatsgebrek vaak met twee rijen achter elkaar. Los van het feit dat de bibliotheek consulteerbaar is, komt ze met deze opzet het dichtste in de buurt bij wat we als een persoonlijke privéverzameling zouden beschouwen. Toch staat de collectie minder geïsoleerd dan op het eerste zicht lijkt. Aangezien zowel de nodige kennis als mensen ontbreken, heeft men er vanaf het begin voor gekozen om het technische werk uit te besteden aan de bibliotheek van de Universiteit Antwerpen. Die catalogafeert niet alleen alle boeken maar zorgt ook voor de ontsluiting via de Brocade-catalogus waardoor de werken onrechtstreeks toch een groot publiek kunnen

bereiken. Bovendien heeft de Bibliotheca Pharmaceutica geen louter museaal en statisch karakter: Vandewiele's verzameling groeit nog steeds aan met publicaties die binnen haar historische karakter passen. Hiervoor is geen erg bewuste aankooppolitiek aanwezig maar rekent het vennootschap op giften. Hoewel de ervaring leert dat de meeste leden van de beroepsvereniging niet geïnteresseerd zijn in de bibliotheek, schenken ook zij regelmatig publicaties. Op die manier blijft de bibliotheek bijdragen aan het geheugen van het farmaceutische beroep.

BESLUIT

Omdat de praktijk vaak organisch groeit en elke vereniging zo specifiek is in aard en middelen, bestaan er evenveel oplossingen en praktijken als organisaties. Toch springen enkele gemeenschappelijke lijnen in het oog. Professionele bibliotheken behouden als dienstverlenende instantie een scherpe scheiding tussen aanbieder en afnemer, terwijl hier veel meer sprake is van een gemeenschappelijk project van zowel personeel en leden. Die beide rollen lopen ook vaak in elkaar over: leden verzorgen verschillende taken en bouwen via donaties mee aan de collectie. Vrijwilligers leveren soms verbaasd grote inspanningen en kunnen een

“WANNEER EEN GOEDE BASISINFRASTRUCTUUR EN EEN ZEKERE CONTINUÏTEIT EN ROUTINE AANWEZIG IS, KAN HET ONDERHOUD VAN EEN DOCUMENTATIECENTRUM ZONDER AL TE VEEL MOEILIKHEDEN VERLOPEN.”

enorm verschil maken in het dagelijks functioneren. Maar tegelijkertijd maken zij de verenigingen ook kwetsbaar. Het wegvallen van iemands inzet en kennis kan een grote impact hebben en met een vrijwillig engagement is het moeilijker om iedereen aan hetzelfde zeel te laten trekken. Wanneer een goede basisinfrastructuur en een zekere continuïteit en routine aanwezig is, kan het onderhoud van een documentatiecentrum zonder al te veel moeilijkheden verlopen. Problemen en hiaten ontstaan eerder bij grotere veranderingen zoals het wegvallen van een belangrijke werkkraft, verhuis of projectmatige aspecten die bovenop de routine komen.

Zowel voor opbouw en onderhoud zoekt men vaak advies en deskundigheid binnen of buiten de vereniging. Dit is niet altijd eenvoudig aangezien er geen orgaan bestaat dat op die maat advies en ondersteuning kan bieden. Van alle besproken organisaties is dan ook enkel Familiekunde Vlaanderen, niet toevallig ook de grootste vzw, lid van de VVBAD. Elk van deze verenigingen benadert het bibliotheek- en documentatiewerk nochtans met de nodige ernst en zal veel sneller investeren in expertise dan in de acquisitie van nieuw materiaal. Met de zorg en aandacht die ze aan de collecties wijden, leveren ze ondanks alle beperkingen een waardevolle bijdrage aan Vlaamse informatiesector. ■■

De bibliotheek van KAVA.

